

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב

הפטרת וארא

גאולת מצרים (יחזקאל, כ"ח, כה - כ"ט, כא)

א. פרשת גאולה

המתבונן יראה כי הפטרה נחלקת לשלשה קטעים: הראשון (כ"ח, כה-כו), אפשר שהוא עומד לעצמו ואפשר שהוא המשך לנבואה על צידון, אבל אין הוא קשור ישירות לפסוקים הבאים; הקטע המרכזי (כ"ט, א-טז), עניינו נבואה על מצרים; והאחרון הוא נבואה נפרדת אף היא קשורה למצרים, ועניינה: שכר פעולתו של נבוכדראצר שפעל בצור. קביעת נבואה העוסקת במצרים ומכותיה כהפטרה לפרשת וארא היא ברורה ומובנת, אבל למה נקבעו גם שני הפסוקים הראשונים, שלכאורה אינם קשורים למצרים?

מסתבר כי פסוקים אלו המדברים בגאולת ישראל באו על מנת להסב תשומת לב לכך, שפרשת וארא היא בעיקרה פרשה המבשרת גאולה, ואף המכות עצמן אינן אלא מכשירים וזרזים לביצוע הגאולה. באמת, יותר מבכל פרשה אחרת משורטטת בפרשתנו תמונת הגאולה בשלביה השונים:

"וגם הקימתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען... וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל... ואזכר את בריתי... והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה... ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים... והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אתה לכם מורשה..." (ו', ד-ח).

ההפטרה הפותחת בגאולת ישראל והחותמת בגאולת ישראל - "ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל (כ"ט, כא) - מלמדת שתכלית כל האירועים: גאולת ישראל. אלא שהבדל יש בין שתי הגאולות. עניינה של גאולת מצרים הוא יציאת כל העם מארץ גלות אחת, ואילו עניינה של הגאולה העתידה הוא קיבוץ בית ישראל "מן העמים אשר נפצו בם". אבל גם אם הגלות והפיזור אמנם נרחבו הרבה, הרי הגאולה הראשונה תשמש תמיד דגם של גאולה: מה בה נעשו שפטים במשעבדיהם, אף בזו שלעתיד "בעשותי שפטים בכל השאטים אתם מסביבותם" (כ"ח, כו).

ב. תכלית גאולה

הרי זה בא להיות למד ונמצא גם מלמד, כשם שמטרת הגאולה העתידה היא קידוש ה' בעולם - "ונקדשתי בם לעיני הגויים", אף תכליתה של גאולת מצרים היא להיות ה' מתקדש בה לעיני הגויים בכלל, ולעיני מצרים בפרט. ואכן גם רעיון זה מפורש בפרשה לקראת מכת הברד: "ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ" (ט', טז). ואף קודם לכן נאמר למשה "וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים" (ז', ה). נמצא, שהמכות אינם רק מכשיר לזירוז שילוחם של ישראל ממצרים, אלא תכלית יש בהן עצמן והיא מעין תכלית הגאולה עצמה: לפרסם שמו של הקב"ה בעולם ולהראות למצרים ולעמים את כוחו. תכלית זאת, מובעת בהפטרה פעמים אחדות: בתחילתה לגבי הגויים כולם, ובהמשכה לגבי מצרים במיוחד.

ג. ידעו מצרים

במה נתייחדו המצרים מכל העמים, שמסר זה מכוון בעיקרו אליהם? - פסוקי הנבואה מבהירים: "כה אמר ה'... הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתיני" (כ"ט, ג). גאוותו של פרעה גבהה עד להשחית, והוא

מדמה את עצמו לבורא כל יכול. אין הוא נזקק כביכול לגורם חיצוני שמיימי, מזונויותו מזומנים לו בקביעות, ואפשר לו להשתעשע במחשבות על שלטון בלבדי, שכולם עבדים לו.

בפרשתנו לא מצאנו דברים מעין אלו, אבל דברי ההפטרה יכולים להסביר את סירובו ועיקשותו של פרעה למלא אחר צו ה' ולשלח את העם, שכן יש כאן מאבק לכאורה, בין אלהי האלהים לבין הסבור שהוא עצמו אלהים.

כדרך שהדברים אמורים על פרעה האיש, כך הם אמורים על מצרים כולה, שאף הם לוקים כנראה באותו שגעון גדלות של מלכם - "שים פניך על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים כלה" (כ"ט, ב), ולפיכך חשוב ליידע את המצריים כולם את ה' וידעו כל ישיבי מצרים כי אני ה'" (כ"ט, ו); "והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה וידעו כי אני ה'" (כ"ט, ט). וכך אף חותמת נבואתנו: "וידעו כי אני ה' אלהים".

ד. השלמת גאולת מצרים

מן המקראות בספר שמות נראה, שעם שילוחם של ישראל ממצרים פסקה גלות מצרים. ודאי נכון הדבר לגבי הגלות הפיסית, ספק אם נכון הדבר לגבי הגלות המנטאלית הנפשית.

מאות שנים של עבדות קשה ומרה, הפכה את בני ישראל לא רק לעובדים, אלא לעבדים, לנזקקי חסות ולבעלי-תלות במצרים ובמצריים. תלות אשר חלחלה עמוק בנפש הלאומית (1) ואף שנים רבות לאחר סיומה, עדיין ניכרות היו תוצאותיה השליליות. שכן אף בהיותם ממלכה עצמאית על אדמתם, הם פוזלים לעבר מצרים בכל עת שצרה חיצונית מתרגשת אליהם, ומבקשים להישען על אדונם לשעבר.

והלוא אף בשל כך, הזהירה התורה שלא לשוב מצריימה, ושלא להרבות סוס במרכבות הממלכה כדי שלא ליתן עילה לשוב למצרים, שכן כבסיס להינתקות הנפשית, מוכרחת לבוא הינתקות פיסית, וברבות הימים תביא ההתנתקות השלימה להשלמת הגאולה. אבל רק כשתהפוך "ארץ מצרים לשממה וחרבה" (כ"ט, ט) ותהיה "שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה", או אז ידעו הכל ויכירו כי אין מצרים אלא משענת קנה רצוף, "ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם וידעו כי אני ה'..." (כ"ט, טז) ואז תשלם גאולת מצרים, זו שסיפור תוכניתה בא בפרשת וארא (2).

ה. גאולת מצרים - משמעותה של גאולה

דרך כלל, מתפרש מונח זה במשמע של גאולת ישראל משעבוד מצרים, אבל בנבואתו של יחזקאל מדובר גם על גאולת מצרים העתידה. לאחר שתחרב ארץ מצרים לגמרי ועריה ייהרסו, ולאחר "והפצתי את מצרים בגוים וזריתים בארצות", יבוא עידן גאולה למצרים עצמה - "כי כה אמר ה'... מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה. ושבתי את שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם" (כ"ט, יב-יד). כדרך שישראל נגאלו, כלומר שבו לארצם כעבור ארבעים שנה, כך ישובו המצרים ויבנו את מצרים. הרי, גאולת מצרים. ומה טיבה של הממלכה המצרית החדשה? - "והיו שם ממלכה שפלה. מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים" (כ"ט, יד-טו). ממלכה שפלה וגאולה! אכן יש בזה יסוד גאולתי חשוב. גאולה לאומה היא הבאתה למימדיה הטבעיים הנורמאליים. אומה משועבדת זקוקה לגאולה, אבל גם אומה משעבדת הרי היא כשרויה בגלות. אין זה מצב נורמאלי וטבעי להיות משעבד, להחזיק באחרים בעל כרחם. שיבת מצרים מלמדת על משמעות גאולה, גאולה היא שיבה אל המימדים הנכונים והטבעיים, ללא חסר וללא יתר.

ו. אחרי כן יצא ברכוש גדול

עדיין נותר לברר, מה ראו מסדרי ההפטרה לספח לה את הקטע האחרון, המדבר בשכר שעתיד להיות משולם לנבוכדראצר מלך בבל.

באמת פיסקה זאת כשלעצמה תמוהה: כיון שלא היה לו לנבוכדראצר שכר מצור על עבודתו שעבד בה, לכן יינתן לו שכר ממצרים? מה עניין מצרים אצל צור. ובכלל, מדוע זה יינתן שכר לנבוכדראצר, והלוא את שעשה - ביוזמתו שלו עשה, ולמען עצמו עשה ושלא בטובתה של צור עשה?

אין אנו יודעים אל נכון את דרכה של ההשגחה העליונה, על מה ולמה מתנהלים ומתרחשים דברים בעולם. אבל לקח אחד עולה מדברי נבואה זאת: אי אפשר שיהיה עמל ללא תמורה. פעמים שזו משולמת בדרך ישירה, ופעמים שהיא באה בעקיפין, אך לעולם יש שכר לעמל.

מכאן, לרכוש אודותיו מצווים בני ישראל במצרים. שאם לעבודה שנעשתה מרצון, לצרכים עצמיים - כעבודתו של נבוכדראצר - משולמת תמורה, קל וחומר לעבודה הנעשית בעל כורחו של העובד ושלא בטובתו, אלא לצרכיו של המעביד. אשר על כן, קודם שיצאו ממצרים, עליהם לשאול מאת שכניהם כלי כסף וכלי זהב, והרי זו כעין תמורה על עבודתם הממושכת במצרים, וחשיבות רבה לכך. שכן גאולה שלימה עניינה גם עשיית צדק, וכל עוד לא ישולם שכר לעמל, ולו שכר סימלי, אין בזה צדק.

ואפשר, שמתן שלל מצרים לנבוכדראצר מלך בבל, כשכר על עמלו בצור - בא לסגור מעגל. ראשיתו בעבודה המרה והקשה שעבדו בני ישראל במצרים. עבודה, שחרף הרכוש הגדול שיצאו עימו ממצרים, עדיין לא שולמה תמורתה במלואה ועדיין מצרים הם בגדר בעלי חוב. ועתה כשנבוכדראצר פועל כביכול בשליחותו של מקום להיות מטה זעם בעמים סורים, בדין הוא שיטול שכרו. ומהיכן? - ממקום שעדיין לא פרע כל חובותיו - ממצרים.

הערות:

(1) בדרך זו מסביר ראב"ע את העובדה המתמיהה, שששים ריבוא גברים בגיל צבא, יראים מכמה מאות לוחמים מצריים הרודפים אחריהם. שכן: "המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול המצרים ונפשו שפלה ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו" (פירושו לשמות י"ד, יג).

(2) לפי זה יתפרש "וידעו כי אני ה'" על ישראל; ישראל ידעו, וזו הרי מתכלית הגאולה - "וידעתם כי אני ה'".

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון